

EKONOMIKOS REALIJOS: KUO KVĖPUOJA VIDUTINIS STATISTINIS LIETUVIS?..

*Interviu su ekonomiste, publiciste, ekonomikos dėstytoja
ir mokytoja **Aušra Maldeikiene***

Justas Gavėnas, EKT

Išsilavinimas:

- LSSS

Profesinė karjera:

- SSS)

Pasiekimai:

- SSS

Aušra Maldeikienė

Justas Gavėnas,

EKT: “Kokios artimiausių kelerių metų ekonomikos vystymosi perspektyvos ir kaip jos atsilieps eiliniams Lietuvos žmonėms?”

Aušra Maldeikienė: “Lietuvoje yra pasirinkto ekonomikos modelio krizė. Ir ji gilėja. Analogija galėtų būti bankas. Banke gali būti likvidumo krizė ir ją galima išspręsti, jei bankas savo esme yra sveikas. Jei bankas nėra mokus — jo turtas mažesnis nei įsipareigojimai ir procesai nuolat prastėja, bankas neišvengiamai anksčiau ar vėliau žlugs. „Snoras“ nuo to momento, kai jau buvo absoliučiai aišku, kad anksčiau ar vėliau bankrutuos, sugebėjo plaukti dar apie dešimtmetį. Bet pabaiga vis tiek buvo tokia, kokia buvo užprogramuota dar apie 2000 - uosius, nuo kada jo rimtai nevertino nė vienas man žinomas protingas bankų specialistas (šypsosi).

Lietuvos ekonomikos modelis „nemokus“, ne jis negamina stabilaus vidaus pajamų ir santaupų srauto, kurie galėtų palaikyti vartojimą ir investicijas. Absoliučios daugumos pajamos yra tokios, kad jie vos suduria galus su galais ir apie joki rimtesnį taupymą kalbos nėra. Kita vertus, būsto politika (tiksliau - jos nebuvimas) tokia, kad jauni darbuotojai visam gyvenimui yra prislegiami skolų naštos. Problemą dar labiau pagilina studijų paskolų našta, kuri netrukus pasijus. Ryškus turto nuokrypis senyvo amžiaus žmonių pusėje savaimė nėra joks blogis ir gan logiškas dalykas, bet pajamų srautą generuoja jaunesnė karta, o jai užmesti labai dideli socialiniai įsipareigojimai — pensijos, motinystės išmokos ir kita. Tai absoliutus lietuviškas ekonominis absurdas, neleidžiantis to turto kaupti jauniems žmonėms, nes jie neproporcingai apkrauti mokesčiais, ir tai neleidžia susiformuoti rimtesniam santaupų, kurios visada yra sistemos stabilizatorius, srautui. Tai skatina emigraciją ir dar labiau gilina pačios Lietuvos ūkio ir politinės sistemos struktūros nestabilumą. Sovietai su tokiu dalyku kovojo kariuomenės apgultomis sienomis, dabar tai neįmanoma... (šypsosi) <...>”.

Aušra Maldeikienė: “<...> Krizė, kuri buvo išspręsta analogiškais Stalino metodais, kai jis ketvirtą dešimtmetį sprendė sovietų sistemos nemokumo, kai tas jau akivaizdžiai badė akis, problemas. Tas sprendimas vadinasi politinė prievarta. Stalinui pasisekė, tiesa labai trumpam - kaina buvo kraujo upės ir sunaikinta dešimtys milijonai žmonių. Dabar suvaldėme, išmesdami esą balastą — darbo ir / ar perspektyvos netekusius žmones. Tuo pačiu panaikinome realaus augimo galimybę, o ir komiška, kad dabar vėl šaukiamės imigrantų...

“Lietuvos ekonomikos modelis „nemokus“, ne jis negamina stabilaus vidaus pajamų ir santaupų srauto, kurie galėtų palaikyti vartojimą ir investicijas. Absoliučios daugumos pajamos yra tokios, kad jie vos suduria galus su galais ir apie joki rimtesnį taupymą kalbos nėra“ (A. Maldeikienė)

Taupymas nėra blogis savaime, santaupų srautas būtinas investicijoms. Tragedija taupymas tampa tada, kai taupoma negalvojant apie pasekmes. Tarkime — turi šeima 1.000 litų, o realius poreikius už 1.300 litų. 300 litų galima nurėžti nuo daugelio sričių. Jei nebus nupirkta nauja suknelė, tai matyt tik į gerą. Tačiau jei bus apribotos investicijos į vaikų lavinimą, mažiau perkama kokybiško maisto, knygų, tai krizė bus suvaldyta. Jie panaši politika tęsis ilgai, vaikai arba galiausiai dėl maisto stygiaus bus paliegi, arba tiesiog neišsilavinę. Šeimos perspektyvos abejotinos <...>”.

“Ryškus turto nuokrypis senyvo amžiaus žmonių pusėje savaime nėra joks blogis ir gan logiškas dalykas, bet pajamų srautą generuoja jaunesnė karta, o jai užmesti labai dideli socialiniai įsipareigojimai“ (A. Maldeikienė)

Justas Gavėnas,
EKT: “O kaip šiame kontekste atrodo vidutinis statistinis lietuvis?”

Aušra Maldeikienė: “Lietuva taupė keistokai: ji iš esmės nematydama paties modelio problemų (kaip anie sovietai), tik dar labiau sustiprino tas pačias neigiamas tendencijas ir dar labiau sumažino jau ir taip nuvertinto darbo kainą. Rezultatas: tragiška emigracija, smukęs daugumos gyvenimo lygis. Šalies ūkio konkurencingumas kurį laiką augo ir dar augs, po to staigiai smuks tragiškai. Kada? Nežinau...”

“Jau dabar akivaizdu, kad viešasis sektorius laikosi melu, jo kokybė smunka, paslaugų prieinamumas mažėja, kokybiškų darbo vietų skaičius ūkyje seniai neauga - tą rodo darbo užmokesčio tendencijos...”
(A. Maldeikienė)

Jau dabar akivaizdu, kad viešasis sektorius laikosi melu, jo kokybė smunka, paslaugų prieinamumas mažėja, kokybiškų darbo vietų skaičius ūkyje seniai neauga - tą rodo darbo užmokesčio tendencijos...

Vienas mažas pavyzdys. Jokių kitų alternatyvų jaunas žmogus, kaip gauti butą, neturi, išskyrus banko paskolą (mirusi močiutė kita, bet kažkaip gaudi, ar ne?..). Jei iki krizės tai buvo labai didelė problema, dabar dar didesnė, — griežto skolinimo taisyklės norint įsigyti tarkime 250 tūkst. vertės būstą reikalauja vien pradinio įnašo sukaupti apie 40 tūkst. litų. Čia kaip tai padaryti? Sutaupyti gyvenant nuomojame bute? Auginant vaikus? Iš apytikriai 1.600 litų atlyginimo? Jei vis dėlto toks stebuklas pavyksta, tai tada mokestinė lengvata, kuri anksčiau buvo visiems ir kredito draudimai, kurie iki krizės buvo labai lengvai pasiekiami, dabar panaikinti. Tuo tarpu gimstamumo ir jaunimo problemos dar labiau paaštrėjo. Tie, kas kuria Lietuvos ekonomikos strategijas turi problemų ne tik su logika, bet ir su elementaria aritmetika (šypsosi)”.

“<...> griežto skolinimo taisyklės norint įsigyti tarkime 250 tūkst. vertės būstą reikalauja vien pradinio įnašo sukaupti apie 40 tūkst. litų. Čia kaip tai padaryti? Sutaupyti gyvenant nuomojame bute? Auginant vaikus? Iš apytikriai 1.600 litų atlyginimo?” (A. Maldeikienė)

Justas Gavėnas,
EKT: *“Ar sutinkate su teiginiu, kad Lietuvos ekonomikos garvežys yra eksportas?”*

Aušra Maldeikienė: *“Pagal BVP struktūros pjūvius — taip, tačiau realiai imant Lietuvos ekonomikos garvežys labai daugelyje sričių yra nuolat neapmokamas darbas (nepadengtos darbo sąnaudos). Susiformavusi sistema labai panaši į Sovietų sąjungos, kur irgi daiktai neturėjo savo realios kainos, ir buvo tik kvaziprekės. Sovietiniai žmonės neklausdavo, kodėl benzinas degalinėje kainuoja 4 kapeikas už litrą (jei gerai pamenu). Jie arba neturėjo jokių reikalų tose degalinėse (automobilis buvo prabanga), arba žinojo, kad niekas neskaičiavo, kiek realiai kainuoja tą naftą išsiurbti pervežti, perdirbti, niekas jos kainos nelygino su pasauline rinka ir t.t. Kaina buvo nustatyta ir viskas. Taip susiformavo deficito ekonomika, paremta eilėmis ir stygiumi. Lietuvoje irgi palaipsniui susiformavo tokia sistema, kur nuvertintas darbas yra labai didelis deficitas. Žmonių yra, bet adekvačių darbuotojų — ne. Ir tai labai gražiai iliustruoja ekonomikos dėsnį: turi tiek, kiek sumokėjai.*

“Tie, kas kuria Lietuvos ekonomikos strategijas turi problemų ne tik su logika, bet ir su elementaria aritmetika” (A. Maldeikienė)

Lietuvos eksportas didele dalimi plečiasi, nes remiasi tokiu, mano galva, abejotinu konkurenciniu pranašumu, kaip labai pigi darbo jėga ir realiai labai lanksti darbo rinka. Bet tai nėra stabilios tvarios sėkmės šaltinis. Beje, darbdaviai tai jau supranta, ir reikalauja didinti imigraciją. Bet jei vėžininkui duosi vis daugiau tokių pat vaistų, ji matyt nepagys. Gal tik pratęsi agoniją...”

Justas Gavėnas, EKT:

“Koks, Jūsų nuomone, Euro zonos ir Euro vystymosi scenarijus labiausiai tikėtinas?..“

Aušra Maldeikienė: *“Euras yra labai komplikuoto bandymo sukurti vieningą pinigų politiką, esant skirtingoms fiskalinėms sistemoms, rezultatas. Tai kūdikis, apie kurio neišvengiamą mirtį kalba visi ekonomistai, kurie rimtai dirba valiutų srityje. Visos problemos, kurios dabar kamuoja euro zoną, vadovėliuose aprašytos jau daugiau kaip 10 metų. Pavyzdžiui, lietuviškai galite rasti tame, iš kurio mokau studentus, O. Blanchardo „Makroekonomikoje“. Originalus leidimas pasirodė 2004 metais. Kokia bus pabaiga priklausys nuo politikų ir nuo to, kiek politikai sutiks su išorės ir ūkių spaudimu išlaikyti eurą. Tai naudinga konkuruojant globalioje erdvėje, taigi tai bus daroma.“*

“Euras nėra ekonomikos dalykas, euras yra politikos kūdikis. Tai ir nagrinėti ji reikia kaip politinį ar bent politekonominį darinį“ (A. Maldeikienė)

Kita vertus gilios fiskalinės krizės daugelyje regiono šalių (Lietuvoje taip pat, nes jokia krizė čia nėra suvaldyta, o tik užmaskuota) gali priversti šalis susivienyti, ir tada gal euras taps panašus, kaip JAV doleris, kuris aptarnauja valstijas turinčias santykinai bendrai reguliuojamą fiskalinę erdvę. Euras nėra ekonomikos dalykas, euras yra politikos kūdikis. Tai ir nagrinėti ji reikia kaip politinį ar bent politekonominį darinį“.

“Kai kam bus geriau, kai kam blogiau. Daugumai gyventojų, kurie gyvena iš samdomo darbo, tikriausiai bus blogiau“ (A. Maldeikienė)

Justas Gavėnas, EKT:

“Ar Lietuvai įsivesti Eurą yra naudinga?“

Aušra Maldeikienė: *“Manau jokio didesnio skirtumo. Tai niekaip nesprenžia pačio modelio „mokumo“ klausimo, gali nebent laikinai paveikti „likvidumo“ klausimus (pavyzdžiui, jei padidės kainos, gali sumažėti vartojimas). Bet tokius dalykus rinka gana greit atstatys naujame pusiausvyros lygmenyje. Kai kam bus geriau, kai kam blogiau. Daugumai gyventojų, kurie gyvena iš samdomo darbo, tikriausiai bus blogiau“.*

Justas Gavėnas, EKT: *“2012 m. spalio 8 d. naujienu portale „Delfi“ buvo išpublikuotas ekonomisto Ž. Mauricio straipsnis „Ar įmanoma padaryti taip, kad gyventojai patys norėtų mokėti mokesčius?“, kuriame pateikiamos netradicinės užsienio šalių iniciatyvos mokesčių surinkimo srityje. Kuriose 2 – 3 srityse, Jūsų manymu, galima būtų atlikti ekonominį eksperimentą, susijusį su mokesčių surinkimu Lietuvoje?”*

Aušra Maldeikienė: *“Tas straipsnis buvo geras. Prisimenu. Žinau dar vieną labai neblogai Taivanyje veikiančią pavyzdį. Visi mokesčių čekių numeriai dalyvauja nacionalinėje loterijoje, kur galima išlošti dideles pinigų sumas. Čekius galima aukoti labdaros organizacijoms, jos taip prisirenka sau lėšų. Visi noriai čekius kaupia ir domisi rezultatais.*

Tačiau Lietuvoje mokesčių nemokėjimas yra veiksnys, kuris šio modelio atveju leidžia daugumai žmonių kažkaip ištempti gyvenimą Lietuvoje. Niekas Lietuvoje netiki, kad žmogus gyvena iš nepilno 1.000 litų ilgesnį laiką ir dar vaikus augina. Jis kažkaip papildomai pasitvarko. Ir todėl, kol darbo užmokesčio kaina neatitiks realių darbo sąnaudų, mokesčių bus vengiama beatodairiškai”.

“Niekas Lietuvoje netiki, kad žmogus gyvena iš nepilno 1.000 litų ilgesnį laiką ir dar vaikus augina. Jis kažkaip papildomai pasitvarko. Ir todėl, kol darbo užmokesčio kaina neatitiks realių darbo sąnaudų, mokesčių bus vengiama beatodairiškai” (A. Maldeikienė)

Justas Gavėnas, EKT:
“Analizuojant Lietuvos ekonomistų pasisakymus apie įvairias iniciatyvas ir stambius investicinius valstybės projektus žiniasklaidoje man susidarė įspūdis, kad Lietuvoje egzistuoja 2 priešingos ekonomikos mokyklos. Kaip galėtumėte pakomentuoti priešingas ekonomistų pozicijas tais pačiais klausimais?”

Aušra Maldeikienė: *“Nesugebu įžvelgti čia jokių ekonomikos mokyklų. Jei rimčiau, apskritai nematau jokių ekonomikos mokyklų Lietuvoje: kad tokios būtų, turi būti rimtos ekonominės diskusijos, kurių nėra. Šiuo konkrečiais atveju, kaip ir kitais, matau tiesiog 2 žmonių grupes. Vieni — R. Kuodis ir R. Rudzkis jų tarpe — yra ambicingi, nepataikauja patogiai politinei retorikai ir kelia rimtus klausimus, juos bandydami pagrįsti skaičiais. Kita — G. Nausėda ir N. Mačiulis (jų pasisakymus ir jų bankų apžvalgas skaitau, bet, prisipažinsiu, turiu prisiversti) tiesiog profesionaliai plaukioja pradinio ekonomikos kurso vadovėlio lygmens tezėse, paprastai labai banaliose ir menkai ką paaiškinančiose. Tie žmonės žino atsakymus, bet mokslininkai pagal apibrėžimą atsakymų nežino. Jie tų atsakymų ieško. Dar daugiau, jei jau kalbėti apie mokyklas, mokyklos ieško net ne atsakymų — jos ieško naujų, niekada neužduotų klausimų, naujų perspektyvų. Taigi, turime ryšių su visuomene specialistus, kurie daugiau mažiau sėkmingai žaidžia ekonomikos banalybių lauke — N. Mačiulis ir G. Nausėda, ir labai normalu, kad jie vertinami plačios visuomenės, kuri visada pagal pačią masių sampratą linkusi girdėti ir suprasti tik labai dažnai kartojamas nieko naujo neskelbiančias ištarmes. Ir turime žmones su mokslininkų ambicijomis — R. Kuodis ir R. Rudzkis. Ekonomikos mokyklos būtų ten ir tada, kai atsakymo ieškantys žmonės pradėtų nuo labai skirtingų pradinių prielaidų ir toliau jau plėtotų visą lauką teiginių, jų pagrindimų ir panašiai, taip kurdami tam tikrą matymo ir veikimo lauką. Su tam tikromis išlygomis tokius platesnius bandymus matau tik Raimondo Kuodžio, kurį asmeniškai laikau įdomiausiu Lietuvos ekonomistu, darbuose <...>”.*

Justas Gavėnas, EKT:
“Kokias konkrečias ekonomikos skatinimo priemones galėtumėte rekomenduoti valdančiajai daugumai?”

Aušra Maldeikienė: *“<...> Jei kalbėti plačiau — tam tikra mokykla gali susiformuoti iš Lietuvos banke dirbančių žmonių, kurių daugumos darbai visuomenei nėra žinomi. O gaila...*

Na, o jei jau kalbėti apie prielaidas — tai kokios čia tos prielaidos?.. Bankų veikėjai žino, kad jų darbas nesipykti su realia valdžia (jie nebent gali klysti, kas ta reali, o ne nominali, valdžia tuo ar kitu metu). Mokslininkui tokie dalykai, kaip sako liaudis, „iki lemputės“. Bet tokiu atveju sunkoka tikėtis didelio atlygio. Žmonės renkasi, ir tai nieko blogo”.

Aušra Maldeikienė: *“Palikti mus ramybėje ir toliau kariauti savo tarpusavio karus, kuris daugiau mokesčių mokėtojų pinigų nusiurbė savo automobiliui ar parkeriukams bei demonstruoti savo ponių sukneles. Na dar gali kovoti su gėjais. Vis tiek anie nieko daugiau nesugeba. Mes tų žmonių potencialą žinome jau labai seniai... stebuklais netikiu. Esu tam per sena”.*

“Pradėti galvoti apie tai, kas iš tiesų įmonėje kuria vertę. Šiaip nėra žmonių, nėra vertės. Galvoti apie darbuotojus. Tik realiai motyvuojami žmonės kažką padaro“ (A. Maldeikienė)

Justas Gavėnas, EKT:
“O ką galėtų padaryti verslas?..”

Aušra Maldeikienė: *“Pradėti galvoti apie tai, kas iš tiesų įmonėje kuria vertę. Šiaip nėra žmonių, nėra vertės. Galvoti apie darbuotojus. Tik realiai motyvuojami žmonės kažką padaro. Tiesa, jei sistema beviltiška, tai nepadės. Manau tai ir yra Lietuvos atvejis”.*

Strategija. Efektyvumas. Vertė

UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai”

J. Jasinskio g. 16B, Vilnius, LT - 01112

Tel.: (+370 5) 25 26 225

Faks.: (+370 5) 25 26 226

El. paštas: ekt@ekt.lt

www.ekt.lt